

ISSN 2181-922X

O'ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

LINGVISTIKA

2024 Vol. 2 (1)

www.navoiy-uni.uz

www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir:	Hamidulla Dadaboyev
Bosh muharrir o'rinbosari:	Zulxumor Xolmanova
Mas'ul kotib:	Dilafroz Muhammadiyeva

Tahrir hay'ati

Baxtiyor Abdushukurov, Samixon Ashirboyev, Sulton Normamatov, Munavvara Qurbonova, Muhayyo Hakimova, Dilarabo Baxronova, Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmonova, Marhabo Umurzoqova, Manzura Shamsiyeva, Zilola Shukurova, Gavhar Komilova, Kamola Rixsiyeva, Iqbol O'razova, Muhabbat Madaminova, Rohila Abdullayeva, Saodat Israilova, Mushtariy Xolmurodova, Nodir Jo'raqo'ziyev.

Jurnal haqida ma'lumot

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

"Lingvistika" Oliy attestatsiya komissiyasi ilmiy nashrlar ro'yxatidagi "O'zbekiston: til va madaniyat" jurnalining tilshunoslik yo'nalishidagi seriyasi bo'lib, yilda to'rt marta e'lon qilinadi. "Lingvistika" seriyasida professor-o'qituvchilar, doktorantlar, stajyor-tadqiqotchilar, mustaqil izlanuvchilar, magistrantlarning lingvistika yo'nalishidagi ilmiy maqolalari nashr etiladi.

"Lingvistika" seriyasi 2021-yil mart oyidan chiqa boshlagan.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.linguistics.tsuull.uz

Alisher Navoi Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief:	Hamidulla Dadaboev
Deputy Editor in Chief:	Zulkhumor Kholmanova
Executive secretary:	Dilafruz Muhammadiyeva

Editorial Committee

Bakhtiyor Abdushukurov, Samikhon Ashirbayev, Sultan Normamatov, Munavvara Kurbanova, Muhayyo Hakimova, Dilrabo Bakhronova, Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmanova, Marhabo Umurzakova, Manzura Shamsiyeva, Zilola Shukurova, Gavhar Komilova, Kamola Rikhsiyeva, Iqbol Urazova, Muhabbat Madaminova, Rohila Abdullayeva, Saodat Israilova, Mushtariy Kholmuradova, Nadir Jorakoziyev.

Journal information

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results. The authors' ideas may differ from those of the editors'.

“**Linguistics**” is a linguistic series of the journal “Uzbekistan: Language and Culture” which in the list of scientific publications of the High Attestation Commission, published four times a year. The “Linguistics” series publishes linguistic articles by professors, doctoral students, trainee researchers, independent researchers, and masters.

The “Linguistics” series was launched in March 2021.

Alisher Navoi Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.linguistics.tsuull.uz

Mundarija

Lingvistika

Shuhrat Hayitov

Bobur asarlarining filologik tadqiqi.....6

Kamola Rixsiyeva

Qa= asosli lingvistik birliklarning semantik to'r asosidagi tahlili19

O'razova Iqbol

Eski o'zbek tilidagi "holat" semali frazemalar tahlili (XIV asrning II yarmi manbalari asosida)28

Mamarajabova Iroda

Eski o'zbek turkiy tildagi vaqt konseptini ifodalovchi leksemalar taraqqiyoti42

Ma'suma Mo'minova

Suv komponentli frazemalarda milliy-madaniy belgilar ifodasi57

Israilova Saodat Turapovna, Dilnoza Jumanova

Diskurs va uning ilmiy talqini67

Zahro Abruyeva

Ijtimoiy muloqotga xos ayrim murojaat shakllarining lingvokognitiv tahlili75

Shaxlo Baxodirova

"O'tgan kunlar" romanidagi lakunar birliklar88

Zarnigor Davronova

Badiiy matnda antroponim va unga yondosh tushunchalarning lingvistik xususiyatlari (Abdulla Qodiriy ijodi asosida)100

Zarifa O'rinova

Aforizmlar – intertekstual birlik sifatida113

Saodat Israilova, Gulnoza Rayhonova

Tezauruslardagi shaxs otlarining paradigmaticasi125

Mirzayeva Go'zal

Dunyo va turk tilshunosligidagi neyrolingvistik tadqiqotlar xususida132

Azizova Nilufar

"Devoni lug'otit turk"dagi "oziq-ovqat" semali leksik birliklarni semantik maydon asosida tadqiq etish142

Content

Linguistics

Shukhrat Khaitov

A philologik study of Babur's works6

Kamola Rixsiyeva

Semantic web-based analysis of qa= based linguistic units19

Iqbol Urazova

Analysis of phrases with the term "state" in the old uzbek language
(Based on the sources of the second half of the 14th century)28

Mamarajabova Iroda

Development of lexemes with the concept of time in the straotürkic
language42

Ma'suma Mo'minova

Expression of national – cultural signs in phrases with a water
component57

Israilova Saodat Turapovna, Jumanova Dilnoza

Discourse and its scientific interpretation67

Zakhro Abrueva

Linguistic-cognitive analysis of social communication forms of
address75

Shaxlo Baxodirova

Lacunar units in the novel "O'tgan kunlar"88

Zarnigor Davronova

Linguistic features of anthroponym and related concepts in literary text
(based on the works of Abdullah Qadiri)100

Zarifa O'rinova

Aphorisms – as an intertextual unit113

Saodat Israilova, Gulnoza Rayhonova

Paradigmatics of personal nouns in thesauruses125

Go'zal Mirzayeva

About neurolinguistic research in world and Turkish linguistics132

Nilufar Azizova

Studying the lexical units of "food" in the "Devoni lugotit turk" based on
the semantic field142

Aforizmlar – intertekstual birlik sifatida

Zarifa O'rinova¹

Abstrakt

Ushbu maqola aforizmlarning intertekstual birliklar sifatida badiiy matnni shakllantirishdagi ahamiyatini yoritishga qaratilgan bo'lib, bunda aforizmning lug'atlarda berilgan izohi, maqol va matallardan farqi haqida so'z borgan. Aforizmga xos asosiy xususiyatlar, aforizmning jahon va o'zbek tilshunosligida intertekstual birlik sifatida o'rganilishi, ilmiy-nazariy, falsafiy nutqlarda hamda badiiy asar matnlarida uchragan aforizmlarning turlari, badiiy asar qahramoniga tegishli bo'lgan bir nechta aforistik matnlar, obrazning axloqiy xaritasini, uning xarakter portretini tanishtirishi mumkinligi tahlil qilingan va misollar asosida dalillangan. Aforistik matnlarning intertekstualligini aniqlash uchun lingvistik stilistika, matn lingvistikasi, lingvistik pragmatika, kognitiv tilshunoslik hamda adabiyotshunoslik fanlarining kesishuvida, ya'ni integratiyasi asosida tahlillar olib borish lozimligi alohida ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: *Aforizmlar, intertekstuallik, matn, aforistik matn, sintaksis, matn lingvistikasi, kognitiv tilshunoslik, lingvopoetika, intertekst.*

Kirish

XX asrning II yarmi jahon va o'zbek tilshunosligi uchun o'zgarishlar, yangilanishlar, yangi tilshunoslik yo'nalishlarining paydo bo'lish davri sifatida tarixda qoldi. Xususan, tilshunoslik bo'limlarining o'rganish obyektlarida ham o'zgarishlar yuz berdi. Sintaksisning o'rganish obyekti sifatida endi so'z birikmasi va gap bilan bir qatorda matn ham qayd etila boshladi. Sintaksisning o'rganish obyekti uchta va shunga muvofiq, sintaksis ham uch turga bo'linadi:

- 1) so'z birikmasi sintaksisi;
- 2) gap sintaksisi;
- 3) matn sintaksisi. (N.Mahmudov; A.Nurmonov 1995, 5)

Dastlab sintaksisning o'rganish obyekti hisoblangan matn, keyinchalik, matn lingvistikasi nomli zamonaviy tilshunoslik yo'nalishining paydo bo'lishi, shakllanishi uchun asos bo'ldi. Matn

¹ O'rinova Zarifa – Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktoranti.

E-pochta: zarifaorinova@gmail.com

Iqtibos uchun: O'rinova Z. "Aforizmlar – intertekstual birlik sifatida". *O'zbekiston: til va madaniyat. Lingvistika.* 2024-2: 113-124.

tilshunoslikda dastlab, sintaktik va semantik jihatidan tadqiq etilgan bo'lsa, keyinchalik, psixolingvistik, lingvokulturologik, sotsiolingvistik, lingvopoetik, pragmatik va kognitiv nuqtayi nazaridan tahlil o'rganila boshladi. Matn tahliliga inson omili nuqtayi nazaridan yondashildi. Bu asosan, XXI asrda tilshunoslikda matnni antroposentrik tahlil qilish natijasida yangidan yangi zamonaviy yo'nalishlarining paydo bo'lishi bilan bog'liqdir. Dastlab, matn tushunchasi va uning tilshunoslikdagi izohi, talqini haqida to'xtalamiz.

O'zbek tilining izohli lug'atida "matn" atamasiga shunday ta'rif berilgan:

1. Yozilgan, ko'chirilgan yoki bosilgan ijodiy, ilmiy asar, nutq, hujjat va shu kabilar yoki ularning bir parchasi; matn. Maqolaning teksti. 2. Musiqa asariga, masalan biror kuyga, opera, romans va shu kabilarga asos bo'lgan she'r, so'z.

3. Poligrafiyada yirik shriftlardan birining nomi (O'TIL, 165).

Yuqorida keltirilgan ta'rifdan anglashiladiki, izohli lug'atda matnga umumiy, asosan, shakliy jihatiga e'tibor berilgan holatda ta'rif berilgan. Ya'ni matnning asosiy xususiyatlari, matndagi gaplarning o'zaro ichki munosabati, eng yirik sintaktik butunlik ekanligi, matn tasnifi (turlari) va vazifalari masalalari ta'rifda aks etmagan. Albatta, izohli lugatda matnning ilmiy ta'rifi berilmagan, ommabop, ko'pchilik uchun tushunarli bolishi nazarda tutilgan.

XX asrning 60-yillaridan boshlab tilshunos olimlar psixolingvistlar bilan hamkorlikda matnning mohiyatini, uning shakllanish bosqichlarini tadqiq etishga kirishdilar. Natijada nutq hodisasiga juda keng doirada yondashilib, har qanday matn kishi nutqiy faoliyatining mahsuli, degan ilmiy qarash tilshunoslikdan mustahkam o'rin oldi. (Xomidova 2020, 55).

Demak, matn tilshunoslikda til birligi emas, balki nutq birligi sifatida tahlil qilinadi. Nutqni esa idrok etish, tushunish, tahlil qilish, baholash tilshunoslikdagi muhim masalalardan biridir. Matn tilshunosligi matn bilan bog'liq masalalar bilan shug'ullanadigan soha sifatida shakllandi.

Ma'rufjon Yo'ldoshev badiiy matnni lisoniy tahlil qilish jarayonida quyidagi tamoyillarga tayanib ish ko'rish maqsadga muvofiqligini qayd etgan:

1. Shakl va mazmun birligi tamoyili.

2. Makon va zamon birligi tamoyili.

3. Badiiy matn tilining umumxalq tili va adabiy tilga munosabatini aniqlash tamoyili.

4. Badiiy matndagi poetik aktuallashgan til vositalarini aniqlash tamoyili.

5. Badiiy matndagi intertekstuallik mexanizmlarini aniqlash tamoyili (Yoʻldoshev; Isaqov; Haydarov 2010, 29)

Badiiy matnni semantik idrok etishning, tahlil qilishning intertekstuallik mexanizmini aniqlash asosida matnning oʻziga xos xususiyatlarini aniqlash mumkin.

Jahon tilshunosligida, shuning barobarida oʻzbek tilshunosligida ham intertekstuallikning badiiy matnni tushunish va idrok etishdagi ahamiyatiga alohida eʼtibor qaratilgan. Xususan, zamonaviy matnda intertekstual birliklarning qoʻllanishi haqida M. Xolbekov oʻrinli va haqli izoh bergan: “Intertekstuallikni har bir matnning, ayniqsa, zamonaviy matnlarning yaqqol ifoda etilgan ajralmas qismi deb olsak, shunday bir xulosaga kelamizki, zamonaviy matn oʻzida qanchalik koʻp asarlarni aks ettirsa, shunchalik kitobxonni “madaniylashtirish” salohiyatiga ega boʻladi. (Xolbekov 2013,)

Jahon tilshunosligida xususan, rus tilshunosligida semiotik gʻoyalari orqali katta burilish qilgan, matnning yashirin mazmuni kabi masalalar haqida tadqiqot olib borgan Y.M.Lotman intertekstuallikning badiiy matndagi yashirin mazmunni aniqlashda alohida oʻrni borligini taʼkidlagan va matnning quyidagi xususiyatlarini qayd etgan:

1. Adabiyot, sanʼat, madaniyat insoniyat yaratgan semiotik tizim sifatida baholanadi. Yaʼni alohida izolyatsiyalangan til yoki matnning oʻzi yoʻq, u avvaldan mavjud semiotik tizimning bir minimal qismi sifatida axborot beradi.

2. Maʼlumotlar matn orqali saqlanadi va uzatiladi, bunda matnning quyidagi uch funksiyasi muhimdir: xabarlarini uzatish, yangi fikrlar yaratish va madaniy bilimlarni toʻplash.

3. Matn qotib qolgan va oʻzgarmas birlik emas, u doim boshqa matnlar bilan aloqadadir. Matn va oʻquvchi xuddi dialog ishtirokchilari kabidir. Matn auditoriyaga qarab yangidan yaratiladi, yaʼni muallif matnlar dunyosida oldingilariga oʻxshash yana bir yangi matn paydo qiladi.

Yuqorida keltirilgan taʼrifda intertekstuallik, intertekst kabi terminlar uchramaydi. Ammo, “izolatsiyalangan til yoki matn yoʻq, u avvaldan mavjud semiotik tizimning bir minimal qismi”, “madaniy bilimlarni toʻplash”, “u doim boshqa matnlar bilan aloqada”, “muallif matnlar dunyosida oldingilariga oʻxshash yana bir matn paydo qiladi” kabi jumalalarda intertekstuallikka ishora mavjudligini koʻrish

mumkin.

Intertekstual birliklar badiiy matnga kitobxonning e'tiborini yanada ko'proq jalb qilishga yordam beruvchi vositalardir.

Intertekstuallik termini 1967-yilda fransuz olimasi Y. Kristeva tomonidan ishlatilgan (Kristeva 1967). Olima intertekstuallik hodisasi, asosan, ilmiy va badiiy matnda uchrashini ta'kidlab, ko'proq badiiy matnda intertekstuallik tamoyiliga urg'u berilishini qayd etadi. (Xomidova 2021) Lug'atlarda ham intertekstuallik tushunchasiga ta'riflar berilgan bo'lib, ulardan birida shunday deyilgan: Intertekstuallik bu – matn ma'nosining boshqa matn orqali shakllanishidir. (Online Etymology Dictionary 2015) Zero, hozirgi har qanday badiiy matnda intertekstuallik elementlari kuzatilishi mumkin.

Intertekstuallik, *inter* “o'rtasida”, “orasida”, *tekst* “matn” so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, matn ichida matn kelishini nazarda tutadi. Matnlar orasida nafaqat butun bir matn, balki boshqa bir matnga ishora qiluvchi birliklar (pretsedent nomlar) ham uchraydi. Mana shu hodisalar jamlanmasi dunyo tilshunosligida intertekstuallik deb yuritilmoqda va tadqiq qilinmoqda.

Intertekstuallik va uning turlari, o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida tadqiqot olib borgan rus olimasi N.Fateeva badiiy matndagi intertekstlarni quyidagicha tasniflaydi:

1. Allyuziya
2. Reminissensiya
3. Epigrafi
4. Sarlavha
5. Havola (sitata)
6. Aforizmlar
7. Maqol, matal (Фатеева 1998, 25-30)

Biz ushbu tasnif boshqa tilshunos olimlar tasnifiga qaraganda ancha muakammal va intertekstuallikni o'zida to'liq aks ettirgan, deb hisoblaymiz.

Quyida intertekstual birliklar sifatida aforizmlarning badiiy matnni tushunishdagi, matnning ta'sirchanligini oshirishdagi ahamiyatiga to'xtalamiz.

Asosiy qism

Aforizm intertekstual birlik bo'lib, odatda juda qisqa, kitobxon tomonidan oson esda qoladigan, va albatta, didaktik mazmun aks etgan fikrdir. Aforizmga o'zbek tilining izohli lug'atida shunday ta'rif beriladi: Aforizmlar (yun. *Aphorismos* – hikmatli so'z) ixcham shaklli, chuqur mazmunli, muallifi aniq gap; hikmatli so'zlar. Masalan: *Oz*

demak hikmatga bois, oz yemak hikmatga bois. Alisher Navoiy". Muallifning mavjudligi aforizmlarning eng asosiy xususiyatlaridan biridir.

Adabiyotshunoslik terminlari izohiga bag'ishlangan lug'atlarda ham aforizm terminiga ta'rif berilgan: "Aforizm (yunoncha "dono gap") – qisqa, sayqallangan shaklda, favqulodda ifodaviyligi va kutilmagan hukmi bilan ajralib turuvchi, biror muallifning chuqur umumlashtiruvchi fikri. Aforizm maqoldagidek biror narsani isbotlamaydi, asoslamaydi, ammo kishi ongiga o'zining betakror ifodaliligi bilan ta'sir ko'rsatadi. Aforizmning ifodaliligi tarkibidagi so'zlarning miqdoran kamayishi bilan kuchayadi. Aforizm jozibadorligining sir-asrori uning bevosita aytilgan fikrdan ham ko'proq mazmunga ega bo'lishidadir. Uning haqiqiy ma'nosi tahlil orqali ochiladi. Aforizmning maqoldan farqi aniq muallifga egaligi, muqarrar ravishda voqe bo'ladigan betakror hukmidadir" (Тимофеев; Тупаев 1974, 23-24)

Ko'rish mazkur ta'rifda ham muallifning mavjudligiga alohida e'tibor berilgan, shu bilan bir qatorda, aforizmning maqol bilan o'xshash va farqli jihati ham yoritilgan. Boshqa bir lug'atda aforizm maqolga tenglashtirilgan: "Aforizm (yunoncha hikmatli so'z) avtor ma'lum bo'lgan, chuqur mazmunli, aniq va ixcham shaklli hikmatli gap. Aforizmda so'z qancha oz bo'lsa, uning ifodaliligi, o'tkirliigi shuncha ortadi. Xalq maqollaridan farqli ravishda aforizmlarning avtor hamma vaqt aniq bo'ladi. Xalq maqollari ham keng ma'noda xalq aforizmlari deyiladi" (Хотамов; Саримсоқов 1979, 37-38) Ba'zi adabiyotshunoslar aforizmlarni mustaqil janr sifatida talqin qilishgani aforizmlarning adabiyotshunoslikda alohida o'rni borligini ko'rsatadi.

Aforizmlarning tarixi qadimgi Rim, Yunonistonga borib taqaladi. Qadimgi yunon tarixchisi Geradot aforizmlarga ishora qiluvchi shunday fikr bildirgan: "Qadimgi odamlarda chiroyli so'zlar, dono gaplar ko'p bo'lgan, biz esa ularni o'rganamiz va foydalanamiz". [<http://www.festival.september.ru>]

Demak, insoniyat oldin yashab ijod etgan olim-u fuzalolarning purma'no hikmatli so'zlaridan foydalanib, nutqini yanada ta'sirchan, yanada jozibali qilib shakllantira oladi. Tilshunoslikda aforizmlar matnni obrazli, tinglovchi yoki o'quvchiga ekspressiv-emotsional ta'sir etishni ta'minlagani bois intertekstual birlik sifatida qayd etiladi.

Aforizmlarni intertekstual birlik sifatida o'rganish XX asrning ikkinchi yarmidan boshlandi. Nemis tilshunosligida aforizmlarni

intertekstual fenomen sifatida o'rganish Sadovaya (1976), Manyakina (1980), Elenevskaya (1983), Radzievskaya (1988) kabi olimlarning matn tipologiyasi va lingvistik stilistikaga oid izlanishlarida kuzatiladi.

Aforizmni o'rganish bo'yicha sotsiolingvistik va psixolingvistik aspektda amalga oshirilgan bir qator izlanishlar mavjud: Wanning (1989), Rapoport (1999), Abdyusheva (2001).

Rus tilshunosligida XX asrning so'ngi o'n yilligida aforizmga bag'ishlangan tadqiqotlar salmog'i ortdi. Dmitriyeva (1997), Nguyen (1999), Shatalova (2000) kabi olimlar aforizmning adabiy tanqid va tilshunoslikda tutgan o'rni masalalarini tahlil qilganlar.

Qayd etilganidek, aforizmlar intertekstual birlik hisoblanadi. Aforizmlarning quyidagi xususiyatlari uning intertekstual belgilarga ega ekanligini ko'rsatadi:

1. Aforistik matnlar bitta muallifga tegishli.
2. Aforistik matn aniqlikka ega.
3. Aforistik matnning argumentatsiya sxemasi ikki tomonlamadir: asar olamiga va uning doirasidan tashqariga (ya'ni boshqa asl matnga) qaratilgan bo'ladi.

Demak, aforizm o'zi tegishli bo'lgan matn va aforizm sifatida qo'llanilayotgan boshqa bir matn o'rtasida mazmuniy aloqadorlikni ta'minlaydi va lisoniy shaxs egasi ushbu yangi matnni o'qiganda, boshqa (asl manba) matnga xos ma'lumotlarni ham miyasida tiklay oladi. Ya'ni assotsatsiya hosil qiladi. Bu esa intertekstuallikning eng muhim omilidir.

Aytish mumkinki, aforistik matnlar intertekstual birlik sifatida matnlararo aloqani shakllantirar ekan, ilmiy-nazariy, falsafiy nutqlarda hamda badiiy asar matnida aforizmlar quyidagicha aks etadi:

- aniq atribut: muallifning ismi va asar nomi ko'rsatiladi; chiqish ma'lumotlari va sahifa raqamlari ko'rsatilmaydi;
- takror ishlab chiqarishning oziga xosligi: aforizmning aniqligi; ba'zan keltirilgan matnning asl tili saqlanib qoladi;
- belgililik: markerlar grafik vositalar yoki metamatn operatorlari sifatida.

Yozuvchilar qayd etilgan birinchi va ikkinchi turidan ko'proq foydalanishsa, ilmiy matnlarda uchinchi turini ko'proq uchratish mumkin. Xususan, Tohir Malikning "Falak" qissasida Umar Hayyomga tegishli shunday aforizm keltiriladi:

*Yo rab, loyimni-ku, qorgan o'zingsan,
O'rish-arqog'imni o'rgan o'zingsan.*

Yomonmanmi, yaxshi, men qandoq qilay?

Taqdir manglayini bergan o'zingsan...

Ushbu aforistik matn she'r ko'rinishida bo'lib, aniq atribut shaklida aks etgan. Ya'ni ushbu hikmatli so'zning muallifi aniq ko'rsatilib, hikmatli so'zning asl mazmuni ham qissa qahramoni Shamsibek tomonidan izohlangan.

Abdulla Qodiriyning "Mehrobdan chayon" romanida asar qahramoni Sultonali o'zining fikrini dalillash maqsadida Shayx Sa'diyning hikmatli so'zlaridan foydalangani aks ettirilgan:

"Menim hukmimga qanoat qilmasangiz, hikmatga qarang. Shayx Sa'diy:

"Bishuy, ey xiradmand, az on do'st dast,

Ki bo dushmanonam buvad hamnashast" deydirilar..." (Qodiriy 2014, 429).

Bunda yozuvchi aforizmni Shayx Sa'diy yozgan fors tilida qo'llaydi, ammo uning tarjimasini ham beradi: *"Ey hushyor kishi! Dushmanlaring bilan birga o'turushkan – hamsuhbat bo'lgan do'stingdan qo'l yuvg'il"* tarzida. Aytishimiz mumkinki, bu holat aforizmning badiiy matnda aks etish usulining ikkinchi ko'rinishi "takror ishlab chiqarishning o'ziga xosligi: aforizmning aniqligi; ba'zan keltirilgan matnning asl tili saqlanib qoladi", degan talabga misol bo'la oladi.

Shuningdek, aforizmlarning o'ziga xos quyidagi xususiyatlarini qayd etish mumkin:

- qisqalik aforistik matnning yaxlitligi va izchilligini buzmagani holda to'liq iqtibos keltirish imkonini beradi, bu esa barcha umumiy matn va tipologik xususiyatlarning saqlanishini ta'minlaydi;

- aforizm muallifi, konkret tarixiy shaxs nomining nufuzi iqtibosning argument sifatidagi qiymatini oshiradi;

- aforizmning tematik tuzilishi. "Kesilgan argumentatsiya" deb ta'riflangan, aniq matn hajmini oshirmasdan, iqtibos matnining umumiy axborot hajmini oshirishga yordam beradi.

Ushbu xususiyatlar aforistik matnning o'qishlilik darajasini ta'minlashga, tushunarligi va eng muhimi, ta'sirchanligini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, badiiy asarda qo'llangan aforizm asar xarakteri bilan bog'liq bo'lgan obrazlar ma'lum bir guruhining umumlashtirilgan tasvirini aks ettira oladi. Bir asar qahramoniga tegishli bo'lgan bir nechta aforistik matnlar, obrazning

axloqiy xaritasini, uning xarakter portretini tanishtirishi mumkin. Tohir Malikning "Falak" qissasida Ahmad Yassaviy qalamiga mansub aforizm asar qahramoni Shamsibek nutqida qo'llangan. Yozuvchi bu aforizmnı qo'llash orqali qahramonning ichki ruhiy holatini, bilim darajasini ham ochib beradi:

*Beshak biling bu dunyo barcha xalqdin o'taro,
Ishonmag'il molingga bir kun qo'ldan ketaro.
Ota-ona, qarindosh qayon keti fikr qil,
To'rt oyog'liq chubin ot bir kun sanga yetaro.
Dunyo uchun g'am yema, Haqdin o'zgani dema,
Kishi molini yema, sirot uzra tutaro...*

- Xo'b hikmatli gaplar ekan, kimniki? - deb so'radi Qamariddin ta'sirlanib. Sultonimniki.. Xoja Ahmad Yassaviy hazratlarining vasiyatlari o'laroq, avlodin avlodga o'tib, bizlarga yetib kelmishdir. (Tohir Malik 2017, 35)

Ahmad Yassaviy hikmatlarining deyarli barchasi aforizm darajasiga ko'tarilgan bo'lib, butun turkiy xalqlar orasida ma'lum va mashhurdir.

Jahon va o'zbek adabiyotida yozuvchi va shoirlar kitobxonga o'z g'oya va maqsadlarini aniqroq, ishonarliroq ifodalash maqsadida intertekstual birliklarning aforizm turidan keng foydalanishadi. Asar qahramonining fikrini dalillash, yoki ma'lum bir fikrga asosli izoh berish maqsadida aforizmlarga murojaat qilishadi.

Tajriba va muhokama

Kuzatishlarimiz natijasida shunday xulosaga kelish mumkinki, o'zbek yozuvchi-shoirlari ko'proq Alisher Navoiy, Rumiy, Sa'diy va Bobur qalamiga mansub hikmatli so'zlardan foydalanishadi. O'zlarining til, siyosat, xulq-atvor, millat kelajagi kabi bir qator masalalarga qaratilgan fikrlarini aynan ushbu buyuk shaxslarning hikmatli so'zlari bilan dalillaydilar. Shu sababli aforizmlarga bo'lgan ehtiyojga javoban buyuklarning aforizmlari alohida to'plam holida nashr etilgan. Alisher Navoiy tomonidan aytilgan hikmatli so'zlarning Izzat Sultonov boshchiligida 1948-yilda "Aforizmlar (Navoiy)" nomi bilan nashr ettirilishi bu boradagi e'tiborli ishlardan biridir. Navoiy qalamiga mansub aforizmlar, asosan, uning "Hayrat ul-abror", "Mahbub ul-qulub" va "Munshoat" asaridan olingan. Bunday alohida aforizmlarga bag'ishlangan kitob tuzilishi esa nafaqat o'zbek yozuvchi-shoirlari uchun zarur manba, balki o'zbek kitobxoni uchun ham amaliy qiymatga egadir.

Hozirgi kunda ommaviy axborot vositalari: televideniye, radio, jurnal, gazeta va internet sahifalari – barchasida berilgan

interviyu va publisistik maqolalarda lisoniy shaxs egalari, albatta, kamida bitta aforizmdan foydalanib ma'lum bir mavzu yuzasidan o'z fikr-mulohazalarini yoritishadi. Xususan, agar ustoz haqida fikr bildirish lozim bo'lsa, Alisher Navoiyning quyidagi aforizmidan ommaviy ravishda foydalaniladi:

*“Haq yo'linda kim senga bir harf o'qitmish ranj ila,
Aylamak bo'lmas ado, oning haqin yuz ganch ila”*

Agar biror insondan tarbiya xususida fikr so'rasangiz, u xoh og'zaki, xoh yozma tarzda mulohazalarini yoritar ekan, tarbiyaning inson va jamiyat hayotidagi ahamiyatini ta'kidlaydi va fikrini asoslash maqsadida ko'p holatlarda Abdulla Avloniyning quyidagi aforizmini keltiradi: *“Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir.”* Bu esa qayd etilgan aforizmlarning lisoniy shaxs xotirasida mustahkam o'rin olganligini bildiradi.

Aforizmlarni qo'llash, tushunish, idrok etish insonning aqliy faoliyati, tafakkur darajasi bilan bog'liq. Masalan, Alisher Navoiyning mashhur hikmatida inson idroki bilan bog'liq quyidagi belgilar mavjud:

Izzat tilasang kam de, Sihat tilasang kam ye.

<i>Izzat</i>	<i>obro'-e'tibor, atrofdagilarning hurmati</i>
<i>De</i>	<i>so'zlamog, gapirmog</i>
<i>sihat</i>	<i>sog'liq, tana osoyishtaligi</i>
<i>Ye</i>	<i>iste'mol qilish, ovqatlanish</i>

Mazkur aforizm hayotiy tajriba, kuzatishlar asosida shakllangan. Bu hikmatni ijtimoiy munosabatlarning asosiy yo'riqnomasi sifatida baholash lozim. Mumtoz ma'naviy merosimizda inson ikki voqelik mushtarakligidagi mavjudot sifatida qaralgan: birinchisi ruh, ikkinchisi tana. Inson ko'p gapirsa, obro'sizlanishi suhbatdoshlarning ongida, idrokida yuz beradi. Aforizm xulosasi ana shu idrokidagi hukmga asoslanmoqda. Ko'p yeyishning sog'liqqa zarari esa kundalik tajribadan ma'lum. Bu mezon keyingi davrlarda ham o'z kuchini saqlab qolgan. Shuning uchun ham til sohibi ongidan aksioma tarzida o'rin olgan. Ajdodlar tafakkurida aniqlangan haqiqat keyingi avlod idroki, ongida ham proyeksiyalanadi. Bunga hayot tajribasi, kuzatishlar asos bo'ladi. Shu tufayli aforizmlar har bir davrning haqiqatiga aylanib, uning mazmuni idrok etiladi.

Demak, aforistik matnlar matnlararo aloqaga kirishadi. Bu aloqa davomida aforistik matnning asl kontekstdan tashqarida qabul

qilinishi, so'zlovchining maqsadi va tinglovchining bilim saviyasi bilan bog'liq holda kommunikativ, emotsional-ekspressiv, akkumulyativ funktsiya bajarishi undan doimiy ravishda foydalanilishini ta'minlaydi.

Xulosa

Xulosaqilibaytganda, o'zbek tilida aforizmlarning intertekstual birlik sifatidagi talqini talab darajasida amalga oshirilmagan. Aforizmlar tadqiqotlarda intertekstual birlik sifatida tilga olingan bo'lsa-da, masalada chuqur tahlillar yetishmaydi. Aforistik matnlarning intertekstualligini aniqlash uchun esalengvistik stilistika, matn lingvistikasi, lingvistik pragmatika, kognitiv tilshunoslik hamda adabiyotshunoslik fanlari hamkorligida tadqiqotlar olib borish lozim. Bundan tashqari, aforizmni matnlararo o'ziga xoslik elementi sifatida aniqlashda uning tipologik xususiyatlarini e'tiborga olish talab qilinadi. Shunday yondashilsagina, tahlillar aniq va natijali bo'ladi. Aforistik matnlar badiiy matnga turli ko'rinishlarda, ya'ni she'riy yoki nasriy shaklda kiritiladi. Ularning intertekst sifatida matn semantikasi va strukturasiga bevosita qanday ta'sir ko'rsatishi, so'zlovchi (aforizmni kiritgan shaxs) hamda tinglovchi (kitobxon yoki tomoshabin) dan qay darajadagi bilimlar talab qilinishi tahlillar va tadqiqotlar natijasida aniq ko'rsatiladi.

Aforizmlar shaxs tomonidan yaratilsa-da, millatning idrok mahsuli hisoblanadi. Aforizmlar milliy qadriyatlar, an'analar, xalq dunyoqarashi, e'tiqodi, urf-odat, marosimlariga asoslanadi. Shu bois aforizmlarni to'plash va nashr ettirish buyuk mutafakkirlarning tafakkur qudratini namoyoish etish bilan bir qatorda, xalqning ma'naviy olami, qadriyatlari, milliy munosabatlar haqida muhim ma'lumotlar beradi. Hozirgi kunda dunyo miqyosida kompyuter lingvistikasining, korpus lingvistikasining rivojlanganligi, xususan, o'zbek tilshunosligida ham milliy korpusning shakllantirilayotganligi aforizmlarni to'plash borasida ham qulaylik tug'diradi. Milliy korpuslar aforizmlarni to'plash, saqlab qolish va keingi avlodga yetkazishning eng qulay va samarali vositasidir. Shu bilan bir qatorda aforizmlarni maxsus intertekstual tezauruslarga joylash maqsadga muvofiq. Intertekstual tezauruslar mental leksikon bilan aloqador ma'lumotlarni o'z ichiga oladi va bu o'rinda, aforizmlar birinchi navbatda e'tiborga olinishi zarur.

Adabiyotlar

- Intertextuality. (2015). Online Etymology Dictionary. Dictionary.com website: <http://dictionary.reference.com/browse/intertextuality>.
- Kristeva, J. (1967). Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman Texte. / J.

- Kristeva // Critique, – T.
- Qodiriy, Abdulla. (2014). Tanlangan asarlar/ nashrga tayyorlovchi X.Qodiriy. – Toshkent: Sharq.
- Tohir Malik. (2015). Falak. – Toshkent: Hilol-nashr, 2017.
- Xolbekov, M. (2013). Matn, intermatn va intermatnlik. // O'zbek tili va adabiyoti.
- Xomidova, M. (2021). Badiiy matn persepsiyasida intertekstuallik. Filol. fan. fals.dok.(PhD)...diss. – Toshkent.
- Yo'ldoshev, M., Z. Isaqov, Sh. Haydarov (2010). Badiiy matnning lisoniy tahlili: Metodik qo'llanma/ mas'ul muharrir N. M. Mahmudov. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi.
- Словарь литературоведческих терминов. (1974). Редакторы составители Л.И.Тимофеев, В.Тураев. – М.
- Фатеева, Н.А. (1998). Типология интертекстуальных элементов и связей в художественной речи Текст. / Н.А. Фатеева // Известия АН. Серия литературы и языка, – Т.
- Ҳотамов, Н., Саримсоқов, Б. (1979). Адабиётшуносликтерминларининг русча-ўзбекча изоҳли луғати. – Тошкент.

Aphorisms – as an intertextual unit

Zarifa O'rinova¹

Abstract

This article is aimed at clarifying the importance of aphorisms as a type of intertextual units in the formation of an artistic text, in which the explanation of aphorisms given in dictionaries, their difference from proverbs and proverbs was discussed. The main characteristics of aphorism, the study of aphorism as an intertextual unit in world and Uzbek linguistics, the types of aphorisms found in scientific-theoretical, philosophical speeches and in the texts of artistic works, several aphoristic texts related to the hero of an artistic work, the moral map of the image, its ability to introduce a character portrait is analyzed and proved by examples in our study. In order to determine the intertextuality of aphoristic texts, it is emphasized that it is necessary to conduct analyzes at the intersection of linguistic stylistics, text linguistics, linguistic pragmatics, cognitive linguistics, and literary studies.

Key words: *Aphorisms, intertextuality, text, aphoristic text, syntax,*

¹ *Urinova Zarifa* – Doctoral student of Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-mail: zarifaorinova@gmail.com

For reference: Orinova Z. "Aphorisms – as an intertextual unit". *Uzbekistan: language and culture. Linguistics*. 2024-2: 113-124.

text linguistics, cognitive linguistics, linguopoetics, intertext.

References

- Intertextuality. (2015). Online Etymology Dictionary. Dictionary.com website: <http://dictionary.reference.com/browse/intertextuality>.
- Khotamov, N., Sarimsokov, B. (1979). Russian-uzbek dictionary of literary terms. – T.
- Kristeva, J. (1967). Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman Texte. / J. Christeva//Critique, – T.
- Qadiri, Abdullah. (2014). Selected works/preparer for publication H. Qadiri. –T.:Sharq.
- Tahir Malik. (2015; 2017). The sky. – T.: Crescent-edition.
- Holbekov, M. (2013). Text, intertext and intertext. // Journal of Uzbek language and literature.
- Khomidova, M. (2021). Intertextuality in the perception of artistic text. Filol.fan. fals.dok.(PhD)...Diss. – Tashkent.
- Yoldoshev, M., Z. Isakov, Sh. Haydarov. (2010). Linguistic analysis of literary text: Methodical manual/responsible editor N. M. Mahmudov. – T.: Publishing House of the National Library of Uzbekistan named after Alisher Navoi.
- Dictionary of literary terms. (1974). Editors are compiled by L.I. Timofeev, V. Turaev. – M.
- Fateeva, N.A. (1998). Typology of intertextual elements and connections in artistic speech Text. / NA. Fateeva //News AN. Literature and language series. – T.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochtasiga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (Abstrakt) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

V.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

VII.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*. Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki mualliftomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VII.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Aminov 2018, 248]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi

“O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: Language and Culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any

opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of The Chicago Manual of Style, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: Title of the Book. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified "down" style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, "Author's own" translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of University of Chicago Readings in Western Civilization, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*.

Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE
Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text (“As of July 19, 2008, the McDonald’s Corporation listed on its website . . .”). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. “Google Privacy Policy.” Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald’s Corporation. 2008. “McDonald’s Happy Meal Toy Safety Facts.” <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald’s 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot
va axborot agentligi tomonidan № 0936 raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.
Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga
kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.linguistics.tsuul.uz
E-mail: linguistics@navoiy-uni.uz
linguistics1navoiy@gmail.ru

Bosishga 25.03.2024-yilda ruxsat etildi.
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturası.
Nashr b.t. 10,25.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida
tayyorlandi va sahifalandi.
"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.
Adadi 300 nusxa. Buyurtma №54
Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,
58-a harbiy shaharcha.